

Małgorzata Niewiadomska-Cudak*

**AKTYWNOŚĆ KOBIET W WYBORACH
NA URZĄD PREZYDENTA MIASTA RZESZOWA
W LATACH 2002–2018**

**THE ACTIVITY OF WOMEN IN THE ELECTIONS
FOR THE OFFICE OF THE PRESIDENT OF THE CITY
OF RZESZÓW (2002–2018)**

Abstract

The article deals with the activity of women in the elections to the enforcement authority in Rzeszów over the period of 16 years, i.e. from the moment the act on the direct election of a commune head, town mayor and president came into force. An attempt was made to analyze the women's electoral participation in the candidacy for the position of mayor or president from the political science perspective. The choice of the place of this city is not without significance, as the feminization rate (the women's involvement in local government authorities in cities with powiat status), indicates that Rzeszów came 62 out of 66 cities (Swianiewicz, Łukomska, 2020, s. 9). Examining the representation of female voters in five elections not only gauges the phenomenon of female gender participation, but also helps to understand the problem of under-representation of women among presidents at the city level with powiat rights. The article complements the discussions on the participation of women in local government authorities, but also fills a significant cognitive gap in research on the representation of women in local politics.

Keywords: local elections, the president, women's representation, local government, executive body.

Wstęp

Uczestnictwo kobiet w polityce lokalnej na przestrzeni kilkunastu lat ulega przeobrażeniu. Skutkuje to potrzebą pochylenia się nad kwestiami dotyczącymi reprezentacji kobiet we władzach samorządo-

*Akademia Ekonomiczno-Humanistyczna w Warszawie, ul. Okopowa 59, 01-043 Warszawa, e-mail: m.niewiadomska-cudak@vizja.pl, ORCID ID: 0000-0002-1745-7707

wych. Z uwagi na zbyt małą ilość badań empirycznych dotyczących procesów politycznych w kwestii kandydowania do organu wykonawczego oraz efektów związanych z wyborem niniejszy artykuł ma uzupełnić istniejący stan wiedzy poprzez szczegółowe badanie udziału kobiet w samorządowych elekcjach prezydenckich w Rzeszowie w ciągu szesnastu lat, czyli od czasu wprowadzenia bezpośredniej formy tegoż wyboru.

Celem publikacji jest nie tylko ukazanie aktywności kobiet w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa, ale także wyjaśnienie przyczyn uczestnictwa właśnie w tych konkretnych elekcjach. Autorka formułuje następujące pytanie badawcze: czy istniejące stereotypy postrzegania roli kobiet w społeczeństwie oddziałują na partycypację wyborczą do organu wykonawczego w Rzeszowie, mieście na prawach powiatu? W odniesieniu do tak sformułowanego pytania przyjęto następującą hipotezę badawczą: na udział kobiet w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa ma wpływ otoczenie polityczne, społeczne oraz zaangażowanie samych kandydatek w proces wyborczy. W publikacji wykorzystano metody właściwe dla badań politologicznych. W odniesieniu do określonych przepisów prawnych zastosowano analizę instytucjonalno-prawną. Dzięki metodzie komparatystycznej (Chodubski, 2008, s. 125) porównano udział kobiet w poszczególnych elekcjach samorządowych. Analiza mikrosystemowa posłużyła do badania oddziaływań światopoglądowych wpływających na decyzje kobiet o starcie w wyborach na urząd prezydenta miasta. Natomiast w rozpoznawaniu zachowań politycznych jednostek w rzeczywistości życia politycznego pomocna była metoda behawioralna. W poznaniu tym przydała się orientacja ilościowa.

Naukowa dyskusja na temat wyborów do organów samorządowych w Polsce od dawna przykuwa zainteresowanie badaczy (Fuszara, 2013). Zwraca się szczególną uwagę na występowanie różnic pomiędzy sytuacją kobiet i mężczyzn pojawiających się w procesie realizacji biernego prawa wyborczego (Kołomycew, Pięta-Szawara, 2017, s. 177). Mówi się wręcz o skrajnym niedoreprezentowaniu kobiet w procesie wyborczym, co z kolei przekłada się na znikomą reprezentację w organach przedstawicielskich (Żukowski, 2011, s. 31). Przyczyn tego zjawiska doszukuje się przede wszystkim w czynnikach kulturowych i instytucjonalnych (Fuszara, 2011). Kiedy kobietom udaje się przełamać wewnętrzne obawy, uwierzyć we własne możliwości, stają im na przeszkodzie bariery kulturowe polegające na przypisywaniu im tradycyjnych ról (Budrowska, 2004). Brak obiektywnych kryteriów ustalania list wyborczych i wyłaniania kandydatów na poszczególne funkcje oraz klarownego podziału środków na kampanię wyborczą, uzależnionego od kwestii rów-

ności obu płci powoduje, że przeszkody instytucjonalne nabierają poważnego znaczenia w ujawnianiu przyczyn nieobecności kobiet w polityce lokalnej (Kołomycew, Pięta-Szawara, 2017, s. 178). Z raportu badania „Bierne prawa wyborcze kobiet (Kwiatkowska, 2018, s. 4) przeprowadzonego na przełomie października i listopada 2018 r. wynika, że przyczyn blokowania kobiet w przestrzeni publicznej respondenci upatrywali m.in. w funkcjonowaniu negatywnych stereotypów oraz odmiennej socjalizacji obywatelskiej (kobiety boją się negatywnej reakcji otoczenia). Wskazywano także na blokowanie wejścia kobiet w sferę publiczną przez mężczyzn-polityków funkcjonujących w roli gatekeeperów oraz nierówny podział obowiązków w ramach gospodarstwa domowego (Kwiatkowska, 2018, s. 4). Raport wykazał, że w głosowaniu na kobiety i mężczyzn na stanowiska wójta, burmistrza i prezydenta miasta występują różnice ze względu na wielkość miejsca zamieszkania. Przede wszystkim najchętniej na kobiety głosują mieszkańcy największych miast, powyżej 500 tys. mieszkańców (29%) oraz wsi (18%), najmniej wyborców głosuje na kandydatki w miastach od 100 do 500 tys., czyli takich jak Rzeszów (*Rzeszów bliski 200 tysięcy...*, 2019), bo zaledwie 8,40%. Przyczyn tego zjawiska upatruje się w silniejszej pozycji kobiet w największych miastach i większym wyborze możliwości wskazywania kandydatek (Kwiatkowska, 2018, s. 17).

Artykuł ten wpisuje się więc w dyskurs na temat wchodzenia kobiet w coraz to nowe obszary politycznej aktywności oraz ich wykluczenia w kontekście kandydowania i sprawowania funkcji na najwyższym urzędzie w mieście.

Unormowania prawne dotyczące wyboru organu wykonawczego w gminie

W Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997, art. 169 ust. 2) zapisano, że wybory do organów stanowiących są powszechne, równe, bezpośrednie i odbywają się w głosowaniu tajnym. Zasady i tryb wyborów oraz odwołania organu wykonawczego jednostek samorządu terytorialnego miała określić odrębna ustawa (Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. ..., art. 169 ust. 3).

Do 2002 r. członków władzy wykonawczej w gminie wybierała rada. Był to więc wybór pośredni. Organ ten był kolegialny i nosił nazwę „zarządu”. Jego liczebność wahała się od 4 do 7 osób wybieranych przez radę gminy spośród jej członków w głosowaniu tajnym. Należy nadmienić, że ustawodawca przewidział możliwość wyboru prezydenta miasta

i jego zastępów spoza składu rady. Rada gminy dokonywała więc wyboru organu wykonawczego w oddzielnym, tajnym głosowaniu, bezwzględną większością głosów w obecności co najmniej 2/3 ustawowego składu rady. Zastępcy prezydenta wybierani byli przez radę na wniosek organu wykonawczego. Po upływie kadencji rady gminy, zarząd działał do dnia wyboru nowego zarządu (Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym..., art. 28). Dopiero na mocy ustawy z 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta organ wykonawczy był wybierany w wyborach powszechnych, równych, bezpośrednich, w głosowaniu tajnym (Ustawa z dnia 20 czerwca o bezpośrednim wyborze wójta..., art. 2 ust.1). Na podstawie tej ustawy 27 października 2002 r. przeprowadzono pierwsze bezpośrednie wybory do organu wykonawczego w gminie. Zgodnie z przyjętymi rozwiązaniami prawnymi w miastach powyżej 100 000 mieszkańców władzą wykonawczą stał się prezydent miasta. Przepis ten dotyczył również miast, w których do dnia wejścia w życie nowych przepisów legislacyjnych prezydent miasta był organem wykonawczo-zarządczym. W ustawie z 2002 r. przyjęto dwie tury wyborów. Zgodnie z art. 4 ustawy o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta za wybranego uważano tego kandydata, który w głosowaniu otrzymał więcej niż połowę ważnych głosów (Ustawa z dnia 20 czerwca o bezpośrednim wyborze wójta..., art. 4 ust. 1). Aby zostać wybranym, konieczne było uzyskanie 50% głosów plus 1, czyli tzw. większość bezwzględną. Jeżeli żaden kandydat nie otrzymał wskazanej liczby głosów, czternastego dnia po pierwszym głosowaniu przeprowadzano ponowne głosowanie. Wówczas wyboru dokonywało się spośród dwóch kandydatów, którzy w pierwszym głosowaniu uzyskali największą liczbę głosów. Za wybranego w ponownym głosowaniu uważało się kandydata, który uzyskał większą liczbę ważnie oddanych głosów. W opisanej sytuacji nie obowiązywała większość bezwzględna. W przypadku, gdy obaj kandydaci w ponownym głosowaniu otrzymali tę samą liczbę głosów, za wybranego uważało się tego kandydata, który w większej liczbie obwodów głosowania otrzymał więcej głosów niż drugi kandydat. W przypadku równej liczby obwodów o wyborze rozstrzygało losowanie przeprowadzone przez gminną komisję wyborczą. Ustawodawca dopuścił możliwość uczestnictwa w losowaniu obu kandydatów lub pełnomocników wyborczych ich komitetów (Ustawa z dnia 20 czerwca o bezpośrednim wyborze wójta..., art. 4).

Przepisy Kodeksu wyborczego z 5 stycznia 2011 r., które zastąpiły ustawę z 2002 r., podtrzymały wyżej wspomniane unormowania (Ustawa z 5 stycznia 2011 r., Kodeks wyborczy, art. 473). Ważna zmiana została wprowadzona w art. 472, ustawodawca mianowicie zastrzegł, że

kandydat na wójta (burmistrza, prezydenta) nie może jednocześnie kandydować do rady powiatu i do sejmiku województwa. Może jedynie brać udział w wyborach do rady gminy, w której startuje na wójta (Ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw...).

Prawo zgłoszenia kandydatów/kandydatek na stanowisko wójta, burmistrza i prezydenta miasta mają komitety partii politycznych, koalicyjne komitety wyborcze, komitety wyborcze organizacji, a także komitety wyborcze wyborców (Ustawa z 5 stycznia 2011 r., Kodeks wyborczy, art. 478 § 1). Komitet, który zgłasza swojego kandydata musi zarejestrować listy kandydatów na radnych w co najmniej połowie okręgów wyborczych w danej gminie. W każdym z tych okręgów liczba zarejestrowanych przez ten komitet kandydatów na radnych nie może być mniejsza niż liczba radnych wybieranych w tym okręgu (Ustawa z 5 stycznia 2011 r., Kodeks wyborczy, art. 478 § 2).

W 2018 r. ustawodawca wprowadził ważny przepis dotyczący powtarzalności kadencji wójta burmistrza i prezydenta miasta. Określała to ustawa z dnia 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych. Unormowania dotyczące wprowadzenia regulacji mających na celu zakwalifikowanie kadencji wójtów, burmistrzów i prezydentów do kategorii kadencji powtarzalnych w sposób ograniczony zapisano w art. 5 ust. 4 powyższej ustawy oraz w Kodeksie wyborczym w art. 11 § 4, który stanowi, że: „Nie ma prawa wybieralności w wyborach wójta w danej gminie osoba, która została uprzednio dwukrotnie wybrana na wójta w tej gminie w wyborach wójta zarządzonych na podstawie art. 474 § 1” (Ustawa z 5 stycznia 2011 r., Kodeks wyborczy..., art. 474 § 1). Wybór na urząd wójta, burmistrza i prezydenta miasta zarządza w drodze rozporządzenia Prezes Rady Ministrów (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 29).

Kandydatki i kandydaci na urząd prezydenta miasta Rzeszowa w elekcjach w latach 2002–2018

Wybory na urząd prezydenta miasta w 2002 r. odbyły się według nowych przepisów zawartych w ustawie z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta. Miały zostać przeprowadzone 27 października, a ponowne głosowanie 10 listopada (Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 21 sierpnia 2002 r....). W Rzeszowie startowało siedmiu kandydatów i jedna kandydatka. Rozbita w mieście prawica nie wystawiła w tych wyborach jednego wspólnego kandydata, dzięki temu zwiększyły się szanse kandydata Lewicy

(Nijander-Dudzińska, 2008, s. 86). Czterech startujących pretendentów związanych było z lokalną prawicą. 42-letnia Elżbieta Dzierżak ubiegała się o urząd prezydenta z ramienia Komitetu Wyborczego Ligi Polskich Rodzin, 53-letni Jan Tomaka zgłoszony został przez Koalicyjny Komitet Wyborczy Platforma Obywatelska – Prawo i Sprawiedliwość (Państwowa Komisja Wyborcza), 54-letni Wiesław Walat przez Komitet Wyborczy Wyborców „Społeczne Forum Rzeszowa”, a dotychczasowy prezydent miasta 55-letni Andrzej Szlachta reprezentował Komitet Wyborczy Wyborców Rzeszowskie Porozumienie Prawicy. Lewica natomiast miała jednego mocnego kandydata, 62-letniego Tadeusza Ferenc. Wszyscy startujący pretendenci legitymowali się wyższym wykształceniem, a ich wiek oscylował w granicach od 42 do 62 lat (Państwowa Komisja Wyborcza).

Najmłodszą kandydatką była Elżbieta Dzierżak, a najstarszym Tadeusz Ferenc z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Unii Pracy. Elżbieta Dzierżak była absolwentką Wydziału Prawa i Administracji Filii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Rzeszowie. Ukończyła też podyplomowe studia menedżerskie. Jako wielbicielka książek zafascynowana była literaturą karmelikańską (*Elżbieta Dzierżak...*, 2006). Gazeta Wyborcza zaprosiła wszystkich kandydatów startujących w wyborach o wypełnienie kwestionariusza, w którym pytała o ich zainteresowania, pasje, marzenia. Elżbieta Dzierżak napisała, że „[jej] ideałem jest Doktor Kościół św. Teresa od Jezusa z Avila”. Podziwia ludzi, „którzy są uczciwi w każdej sytuacji i dochowują umów dla siebie niekorzystnych. Nie myślą o nikim w kategoriach nienawiści”. Gdyby wygrała milion w Totolotka, to „pieniądze te przeznaczyłaby dla głodujących oraz wsparłaby Ligę Polskich Rodzin”. Czytelnicy mogli się także dowiedzieć, że największe wrażenie zrobiło na niej dzieło św. Teresy od Jezusa, gdyż „są rzeczy, o których nie śniło się filozofom”. Poza tym starała się zwrócić uwagę na to, że panuje nad emocjami, gdy ma zły humor. W ten sposób pragnęła przedstawić siebie jako osobę zrównoważoną, religijną, bardzo związaną ze swoją partią oraz wrażliwą na ludzkie nieszczęścia (*Kandydat też człowiek*, 2002). Podczas kampanii wyborczej obiecywała, że jeśli zostanie prezydentem Rzeszowa postawi na promocję miasta, bowiem właściwa promocja miasta może zachęci kapitał do inwestowania. Dzięki temu powstaną nowe miejsca pracy, co pozytywnie wpłynie na zahamowanie migracji wśród młodych ludzi (*Oficjalna kandydatka LPR...*, 2020). Jej zdaniem wizytówką miasta powinien stać się zamek Lubomirskich. Poza tym uważała, że Rzeszów zasługuje na swoje logo.

Tadeusz Ferenc był postacią znaną w mieście, bowiem od 1994 r. pełnił funkcję radnego, a w latach 2001–2002 zasiadał w ławach posel-

skich. Poza tym był prezesem spółdzielni mieszkaniowej największego osiedla – Nowe Miasto. Dał się poznać jako człowiek silnej ręki, który był jednak otwarty na potrzeby „zwykłych ludzi” (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 93). Do drugiej tury przeszli Andrzej Szlachta oraz Tadeusz Ferenc. Ten drugi z kandydatów zdobył 23121 głosów (51,63%). Było to o 1459 głosów więcej niż uzyskał jego konkurent (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 83). Sukces ten budził szczególne zainteresowanie, gdyż stolica Podkarpacia, z uwagi na wysokie poparcie dla ugrupowań prawicowych, nazywana była „bastionem prawicy” (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 83). Warto przypomnieć, że w latach 1990–2002 we władzach miejskich Rzeszowa dominowały ugrupowania „szeroko rozumianej postsolidarnościowej prawicy” (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 84).

Elżbieta Dzierżak uzyskała 4021 głosów (8,35%) i w ostatecznej rywalizacji zajęła 3. miejsce. Startowała również z listy KW Ligi Polskich Rodzin do rady miasta. Jako przewodnicząca LKP (*Rzeszów w sieci*, 2020) otrzymała w okręgu trzecim pierwszą lokatę na liście i mandat uzyskała. Głosowało na nią 1249 (10,56%) wyborców (Państwowa Komisja Wyborcza). Elżbieta Dzierżak została przewodniczącą Rady Miasta Rzeszowa (BIP, 2020). Pełniła tę funkcję do 21 grudnia 2004 r. Bezskutecznie startowała na radną z list LPR w 2006 r. (Państwowa Komisja Wyborcza).

W wyborach w 2006 r. odbywających się 12 listopada (Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 11 września 2006 r....) o fotel prezydenta miasta Rzeszowa ubiegało się zaledwie czterech kandydatów. Nie było wśród nich żadnej kobiety. Wszyscy legitymowali się wyższym wykształceniem i byli członkami partii politycznych. Ich wiek oscylował od 37 do 66 lat. Tym razem Komitet Wyborczy Ligi Polskich Rodzin zgłosił 56-letniego Andrzeja Ryłskiego. Uzyskał on zaledwie 1109 głosów (1,76%) i zajął ostatnie miejsce (Państwowa Komisja Wyborcza). Kandydat Prawa i Sprawiedliwości osiągnął 18,39% poparcia, a Platformy Obywatelskiej – 3,2%. Niekwestionowanym liderem okazał się urzędujący prezydent, który już w pierwszej turze zdobył 48 131 głosów (76,59%), deklasując swoich konkurentów. Tadeusz Ferenc, członek Sojuszu Lewicy Demokratycznej, w tej elekcji założył własny Komitet Wyborczy Wyborców Tadeusza Ferenc „Rozwój Rzeszowa” (Państwowa Komisja Wyborcza). Ze swojego komitetu wprowadził 13 radnych i uzyskał większość w 25-osobowej Radzie Miasta Rzeszowa. Przyczyn sukcesu upatrywano w ogromnej popularności oraz faktycznych osiągnięciach i stylu sprawowania urzędu. Prezydent podczas czteroletniej kadencji skoncentrował się na poszerzeniu granic miasta. Dzięki funduszom z Unii Europejskiej, wynoszącym 150 mln zł, mógł skupić

się na intensywnych pracach związanych z remontami i budową dróg (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 91).

Cztery lata później, czyli w 2010 r., wybory samorządowe zostały przeprowadzone 21 listopada, natomiast ponowne głosowanie w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast zaplanowano na 5 grudnia (Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 17 września 2010). Na urząd prezydenta miasta Rzeszowa wystartowało 5 kandydatów. Nie było wśród nich żadnej kobiety. Wszyscy legitymowali się wyższym wykształceniem i mieli od 44 do 70 lat. Najstarszy okazał się urzędujący prezydent, który po raz kolejny został niekwestionowanym liderem. Dwóch kandydatów było bezpartyjnych, a trzech posiadało przynależność do określonej partii. Najmłodszy kandydat, 44-letni Jerzy Cypriś, był członkiem Prawa i Sprawiedliwości (Państwowa Komisja Wyborcza). Platforma Obywatelska postawiła na 60-letniego Andrzeja Deca. Rok przed wyborami pojawiła się propozycja ze strony Prawa i Sprawiedliwości o wystawieniu wspólnego kandydata z PO. Propozycja ta została jednak odrzucona przez ówczesną przewodniczącą PO w Rzeszowie Elżbietę Łukacijewską (Puacz-Olszewska, 2012, s. 103). Platforma Obywatelska brała pod uwagę kilka osób, które miały podjąć się rywalizacji o fotel prezydenta miasta. Były wśród nich trzy kobiety: Małgorzata Chomycz, Teresa Kubas-Hul, Barbara Kuźniar-Jabłczyńska oraz Marek Poręba i Andrzej Dec – wieloletni radny miasta (Puacz-Olszewska, 2012, s. 103). 21 sierpnia 2010 r. podjęto decyzję, że kandydatem Platformy Obywatelskiej w wyborach prezydenckich zostanie Andrzej Dec. Tadeusz Ferenc, mimo że był członkiem Sojuszu Lewicy Demokratycznej, wystartował podobnie jak cztery lata temu ze swojego komitetu KWW Tadeusza Ferenc „Rozwój Rzeszowa”. Politycy Prawa i Sprawiedliwości zamierzali doprowadzić do zmiany władzy w mieście i prowadzili ostrą kampanię przeciwko urzędującemu prezydentowi (Puacz-Olszewska, 2012, s. 101). Zdawali sobie sprawę z ogromnej popularności obecnego włodarza miasta i dlatego szukali różnych sposobów, aby wpłynąć na zmianę pozytywnego wizerunku Tadeusza Ferenc, wypominając mu sędziwy wiek i preparując informacje o rzekomym złym stanie zdrowia prezydenta (Puacz-Olszewska, 2012, s. 101). Po raz drugi urzędujący gospodarz wygrał już w pierwszej turze, uzyskując 36 190 (53,2%) głosów (Państwowa Komisja Wyborcza). Drugi wynik zdobył w tych wyborach kandydat Prawa i Sprawiedliwości, który otrzymał 23 695 głosów (34,86%), natomiast trzeci rezultat miał członek Platformy Obywatelskiej (7,59% głosów). Kandydaci nienależący do partii politycznych w sumie zdobyli zaledwie 4,30% wszystkich głosów. Warto także podkreślić, że Tadeusz Ferenc uzyskał lepszy wynik od

swojego komitetu w wyborach do Rady Miasta Rzeszowa o 20,66%, co tylko potwierdziło personalne, a nie partyjne preferencje wyborców (Puacz-Olszewska, 2012, s. 114). Jego komitet wprowadził jedenastu radnych do 25-osobowej Rady Miasta i tym samym nie uzyskał w niej większości, podobnie jak KW Prawa i Sprawiedliwości, z którego wybrano dziewięciu radnych, i KW Platformy Obywatelskiej – pięciu radnych (Puacz-Olszewska, 2012, s. 115). Mieszkańcom Rzeszowa spodobał się styl sprawowania władzy przez Tadeusza Ferencę polegający na wprowadzeniu żelaznej dyscypliny w urzędzie oraz jego duże zaangażowanie w rozwój miasta (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 202).

Kolejna, czwarta elekcja miała odbyć się 16 listopada, natomiast drugą turę wyborów do organu wykonawczego zaplanowano 30 listopada (Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 sierpnia 2014 r.). Pośród czterech kandydatów pojawiła się jedna kandydatka. Była nią 40-lletnia Marta Niewczas startująca z Komitetu Wyborczego Wyborców Marty Niewczas – Aktywny Rzeszów (Państwowa Komisja Wyborcza), przewodnicząca Twojego Ruchu na Podkarpaciu (Kwiatkowski, 2014). Podkreślała, że najważniejszym obszarem programowym, na jakim chce się skoncentrować, jest gospodarka – nowe miejsca pracy i ulgi dla inwestorów. Ważne dla niej było również bezpieczeństwo mieszkańców, służba zdrowia oraz promocja i turystyka, a także pomoc dla najbiedniejszych (Kwiatkowski, 2014). Kandydaturę Marty Niewczas poparł Kongres Kobiet. Barbara Nowacka ze wspomnianego stowarzyszenia nazwała Martę Niewczas „najlepszą ambasadorką Rzeszowa w Polsce, w Europie i na świecie”. Podczas konferencji prasowej podkreślała również, że kongres popiera kobiety aktywne politycznie, które chcą działać na rzecz zmian i przemian społecznych”. Marta Niewczas, która przez wiele lat współpracowała z prezydentem Rzeszowa, zaznaczała, że miastu potrzebna jest zmiana pokoleniowa. Uważała, że „mieszkańcy oczekują już czegoś innego, lepszej wizji miasta”. „Trzeba wiedzieć, kiedy ze sceny zejść” (*Marta Niewczas...*, 2014). Niewczas nie była nowicjuską w rywalizacji wyborczej, bowiem już w 2002 r. startowała z powodzeniem do Rady Miasta Rzeszowa. Uzyskała mandat radnej z list KKW – Nasz Rzeszów. Będąc pierwszą na liście w okręgu czwartym, zdobyła 350 głosów (3,23%) (Państwowa Komisja Wyborcza). Swoją sukces powtórzyła cztery lata później. Startując z pierwszego miejsca z drugiego okręgu z list komitetu Tadeusza Ferencę, zdobyła 2214 (15,95%) głosów. W samorządzie pełniła funkcję wiceprzewodniczącej rady (*BIP Władze miasta...*, 2020). W 2010 r. ponownie uzyskała reelekcję z list KWW „Rozwój Rzeszowa” T. Ferencę, otrzymując 1174 głosy (11,03%) (Państwowa Komisja Wyborcza). Z uwagi na to, że poparła inicjatywę

„Europa Plus”, założoną przez Janusza Palikota i Aleksandra Kwaśniewskiego, została usunięta z klubu radnych SLD i funkcji wiceprzewodniczącej rady (Gubernat, 2013). Wstąpiła do partii „Twój Ruch” i postanowiła spróbować swoich sił w wyborach do Parlamentu Europejskiego. Startując z Koalicyjnego Komitetu Wyborczego Europa Plus Twój Ruch, uzyskała 4959 głosów, lecz nie zdobyła mandatu (Państwowa Komisja Wyborcza). Mimo porażki starała się nadal być aktywna na arenie politycznej i w tym samym roku powołała KWW „Aktywny Rzeszów”, z którego wystartowała na urząd prezydenta miasta. Nie odegrała znaczącej roli w tych wyborach, bowiem zdobyła zaledwie 2191 głosów (3,32%). W styczniu 2015 r. rozstała się z „Twoim Ruchem”. Na swoim blogu tak opisywała to wydarzenie: „Bardzo się cieszę, że wreszcie rozstałam się z partią Twój Ruch. Członkostwo w niej przyniosło mi wiele strat moralnych i etycznych na co w dalszym ciągu nie mogłam sobie pozwolić. Działalność w niej była wbrew mojemu sumieniu. Jak partia działa, z kim walczy, kogo wspiera, a kogo poniewiera, każdy widzi. Dziękuję za wsparcie i poparcie osobom, które mi zaufały i dalej ufają w mojej walce o lepszą Polskę” (*Marta Niewczas, blog*, 2015). Mimo porażki wyborczej Marta Niewczas mogła się pochwalić dużymi osiągnięciami na arenie sportowej, bowiem w 2012 r. została złotą medalistką Mistrzostw Świata w karate tradycyjnym (*Marta Niewczas złotą medalistką...*, 2012). Poza tym pracowała jako adiunkt w Katedrze Sportu na Wydziale Wychowania Fizycznego Uniwersytetu Rzeszowskiego (*Marta Niewczas, blog*, 2015).

Tadeusz Ferenc w 2014 r. po raz trzeci wygrał wybory w pierwszej turze, uzyskując 43 704 głosów (66,31%). Z drugim wynikiem rywalizację zakończył Andrzej Szlachta startujący z Komitetu Prawa i Sprawiedliwości. Zdobył on 14 789 (22,44%) głosów. Warto przypomnieć, że Andrzej Szlachta był prezydentem Rzeszowa w latach 1999–2002 i w 2002 r. nie uzyskał reelekcji, przegrywając batalię o prezydenturę z Tadeuszem Ferencem. Trzeci wynik uzyskał Krzysztof Prendecki zgłoszony przez Komitet Wyborczy Nowa Prawica – Janusza Korwin-Mikke. Głosowało na niego 5223 mieszkańców miasta (7,92%). Frekwencja w tych wyborach wynosiła 47,2% (Państwowa Komisja Wyborcza) i była porównywalna z frekwencją w całej Polsce (47,34%), jednak o 1,91% mniejsza niż w wyborach w 2010 r. Mieszkańcy Rzeszowa po raz trzeci obdarzyli Tadeusza Ferencia dużym poparciem, dając mu mandat do rządzenia miastem już w pierwszej turze.

Kolejne wybory odbyły się 21 października 2018 r. Drugą turę wyznaczono na 4 listopada (Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 13 sierpnia 2018 r....). Wybory te odbyły się według nowych przepisów

ustawowych, które zostały wprowadzone w znowelizowanym prawie wyborczym obejmującym kodeks wyborczy i ustawę o samorządzie gminnym, powiatowym, wojewódzkim i o ustroju m.st. Warszawy (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 285). Ważne zmiany wprowadzała ustawa z 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych. Ustawa weszła w życie 31 stycznia 2018 r. Wprowadzała ona ograniczenie kadencyjności wójtów, burmistrzów i prezydentów do dwóch, wydłużono z 4 do 5 lat kadencję organów samorządowych (wójtów, burmistrzów i prezydentów, rad gmin, powiatów i sejmików wojewódzkich (*Nowelizacja Kodeksu już obowiązuje*, 2018)). Według nowych przepisów wójtowie, burmistrzowie oraz prezydenci miast, którzy otrzymali od wyborców mandat do rządu w 2018 r., będą mogli jeszcze tylko w 2023 r. wystartować ponownie i powalczyć o reelekcję.

W rywalizacji wyborczej w 2018 r. na urząd prezydenta miasta Rzeszowa nie wzięła udziału żadna kobieta. Aktorami walki o prezydenturę było pięciu mężczyzn. Wszyscy kandydaci legitymowali się wyższym wykształceniem i mieli od 34 do 78 lat. Najmłodszym był Maciej Masłowski z KWW Kukiz'15, a najstarszym urzędujący prezydent Tadeusz Ferenc – 78 lat. Trzech kandydatów było członkami partii politycznych. Tadeusz Ferenc, mimo że należał do SLD, to po raz kolejny wystartował ze swojego komitetu. Prawo i Sprawiedliwość zgłosiło 63-letniego Wojciecha Buczka, a Kongres Nowej Prawicy 37-letniego Łukasza Beltra (Państwowa Komisja Wyborcza). Żadnych szans na drugą turę nie dał swoim czterem rywalom Tadeusz Ferenc, który ubiegał się już po raz piąty o funkcję gospodarza miasta. Zdobył on 51 029 (63,76%) głosów. Drugi wynik uzyskał kandydat Prawa i Sprawiedliwości – 23 100 (28,86%) głosów. Kandydat Nowej Prawicy otrzymał piąty rezultat, osiągając zaledwie 1,23% poparcia. Pozostali dwaj kandydaci w sumie zdobyli 6,14% głosów. Frekwencja w tych wyborach wynosiła 55,73% i była o 6,58% wyższa niż w pierwszej turze cztery lata wcześniej. Mieszkańcy Rzeszowa swój duży mandat zaufania do prezydenta Ferenc'a wyrazili w głosowaniu. Jak się okazało, wyborcy przykładali mniejsze znaczenie do przynależności partyjnej kandydatów, a pozytywnie ocenili wkład urzędującego prezydenta w rozwój miasta, co przyczyniło się do utrzymania tak dużego poparcia.

Tadeusz Ferenc sprawuje swój urząd już piątą kadencję. W pierwszych wyborach bezpośrednich w 2002 r. wygrał dopiero w drugiej turze, natomiast w kolejnych czterech elekcjach mieszkańcy wybierali go już w pierwszym terminie. W wyborach w 2002 r. zdecydował się kan-

dydować na urząd prezydenta z KW Sojuszu Lewicy Demokratycznej – Unii Pracy. Cztery lata później założył swój własny komitet wyborczy. Gdyby jednak zdecydował się na szyld partyjny, to nie miałoby to wpływu na jego wynik (Puacz-Olszewska, 2012, s. 101). Jego popularność spowodowała, że politycy Prawa i Sprawiedliwości, którzy rywalizowali z nim w kolejnych wyborach, nie doprowadzili do zmiany władzy w mieście.

Aktorami rywalizacji w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa na przestrzeni 16 lat było 24 kandydatów i tylko dwie kandydatki, które nie poradziły sobie w typowo męskiej batalii. Nie zdobyły one urzędu prezydenta miasta, ale były radnymi w poszczególnych kadencjach. Pełniły także wysokie funkcje w samorządzie. Elżbieta Dzierżak była przewodniczącą rady w czwartej kadencji, a Marta Niewczas wiceprzewodniczącą w kolejnej kadencji.

Tabela 1. Udział kobiet i mężczyzn w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa w latach 2002–2018

Rok wyborów	liczba kandydatek	liczba mężczyzn
2002	1	7
2006	0	4
2010	0	5
2014	1	3
2018	0	5
Suma	2	24

Źródło: obliczenia własne na podstawie pkw.gov.pl

Przyczyny małej aktywności kobiet w wyborach na urząd prezydenta Rzeszowa w latach 2002–2018

Od czasu odrodzenia samorządu terytorialnego w Polsce stolicą Podkarpacia rządili sami mężczyźni. Nawet wprowadzenie bezpośrednich wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast nie zmieniło istniejącego status quo. Problemem okazała się mała liczba kobiet decydujących się startować w wyborach na urząd prezydenta Rzeszowa. Jaki jest zatem powód tak niskiej partycypacji wyborczej kobiet do organu wykonawczego? Aby odpowiedzieć na tak postawione pytanie, należy zweryfikować wyniki wyborów na urząd prezydenta miasta. Mimo że od 2002 r. nastąpiła w rzeszowskim samorządzie historyczna zmian układu władzy, przypieczętowana cztery lata później większością w radzie miejskiej lokalnej lewicy, to badacze nie łączą jej z odwróceniem preferencji

politycznych mieszkańców miasta, na co wskazywały wyniki wyborów parlamentarnych i prezydenckich z 2005 r., ukazujące wśród rzeszowian dominację szeroko rozumianej orientacji prawicowej (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 95). Świadczyło o tym ponad 38-procentowe zwycięstwo Prawa i Sprawiedliwości (Państwowa Komisja Wyborcza). SLD otrzymało w wyborach parlamentarnych w 2005 r. zaledwie 7,34% poparcia. Silna osobowość Tadeusza Ferency i zadowolenie mieszkańców z efektów jego działalności przyczyniło się do jego popularności, a co za tym idzie, zostały zatarte granice preferencji politycznych. Rzeszowianom spodobał się wzorzec silnego męskiego przywódcy.

W tym kontekście mała aktywność kobiet decydujących się wystartować w wyborach może mieć swoje korzenie w potężnym na tym terenie wpływie Kościoła, który propaguje tradycyjne wartości, gdzie kobieta jawi się jako opiekunka ogniska domowego, a mężczyzna zajmuje się „sprawami publicznymi”. Tym samym w świadomości społeczeństwa utrwała się stereotyp, że „to mężczyźni pełnią władzę” (Fuszara, 2010, s. 22). Prawie połowa respondentów (49%) biorących udział w badaniach przeprowadzonych na zlecenie Kongresu Kobiet w styczniu 2010 r. przyczyn nierównej partycypacji kobiet upatrywała w tradycji i przyzwyczajeniach oraz obciążeniach obowiązkami domowymi (Fuszara, 2010, s. 22). W społecznej świadomości nadal pokutuje pogląd, że polityką powinni się zajmować wyłącznie mężczyźni, co nie pomaga kobietom w podjęciu decyzji o większym zaangażowaniu się w sprawy publiczne. Świadczy o tym nie tylko znikoma liczba kandydatek w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa, ale ich mała liczba w 25-osobowej Radzie Miasta w ciągu ostatnich pięciu kadencji. Po wyborach w 2002 r. w 25-osobowej radzie znalazły się tylko trzy kobiety. Dwie z nich startowały z pierwszych miejsc, a jedna z trzeciego, i to na liście komitetu, który zdobył do rady 10 mandatów (Państwowa Komisja Wyborcza). W 2006 r. tych kobiet w radzie była taka sama liczba, cztery lata później mandaty uzyskało 5 pań, w 2014 – 3 na 101 kobiet, które wystartowały w wyborach, co stanowiło ponad 44% wszystkich biorących w nich udział, w ostatniej elekcji 4 na 72 kandydatki (44% wszystkich kandydatów). Najwięcej kobiet i mężczyzn biorących udział w wyborach w 2018 r. było w wieku od 40 do 59 lat (Państwowa Komisja Wyborcza). Przyczyn obecności ponad 44% kandydatek na listach wyborczych należy upatrywać w zmianach legislacyjnych. Kodeks wyborczy z 5 stycznia 2011 r. wprowadził przepis w art. 211 § 3, że na liście kandydatów:

- 1) liczba kandydatów-kobiet nie może być mniejsza niż 35% liczby wszystkich kandydatów na liście;
- 2) liczba kandydatów-mężczyzn nie może być mniejsza niż 35% liczby wszystkich kandydatów na liście”.

Artykuł ten miał zastosowanie przy układaniu list do Sejmu i w wyborach samorządowych w formule proporcjonalnej, czyli w miastach na prawach powiatu, w powiatach oraz sejmikach wojewódzkich, a także na listach do Parlamentu Europejskiego (Niewiadomska-Cudak, 2017, s. 110). W wyborach samorządowych to uregulowanie jest stosowane od 2014 r. Komitety wyborcze w obawie o odmowę rejestracji zaczęły zwiększać liczbę kobiet na swoich listach, co w konsekwencji nie przełożyło się jednak na liczbę zdobytych przez panie mandatów. Wynika to z mało czytelnej procedury układania list, która nie służy kobietom, pozytywnie natomiast wpływa na umieszczanie mężczyzn na czołowych miejscach na liście wyborczej (Niewiadomska-Cudak, 2017, s. 119).

Czynniki instytucjonalne mają wpływ na niewysuwanie kobiet na urząd prezydenta miasta przez formacje polityczne. Z uwagi na ograniczoną liczbę stanowisk decyzyjnych do obsadzenia partie preferują mężczyzn jako tych, którzy gwarantują większe zdobycie poparcia, zwłaszcza wśród wyborców o konserwatywnych poglądach i wysokim poziomie religijności (Raciborski, 1997, s. 154). Mogliśmy to zaobserwować w kontekście wysuwania kandydatów przez formacje polityczne, które uważały, że lepiej w rywalizacji z Tadeuszem Ferencem poradzą sobie panowie. Prawo i Sprawiedliwość oraz Platforma Obywatelska wołały postawić na mężczyzn.

Kolejną przyczyną małej aktywności kobiet w wyborach do organu wykonawczego w Rzeszowie była ugruntowana pozycja Tadeusza Ferencza, przez co trudniej było zdobyć mandat prezydenta. W świadomości wyborców funkcjonowało przekonanie, że lepiej poradzą sobie mężczyźni, tacy właśnie jak Tadeusz Ferenc. Urzędujący prezydent dał się poznać jako człowiek silnej ręki, nieprzebiegający w słowach i potrafiący mobilizować do pracy i zdyscyplinować urzędników (Nijander-Dudzińska, 2008, s. 92–93).

Trudno było odmówić odwagi kobietom, które zdecydowały się ubiegać o prezydenturę w Rzeszowie. Były one niezwykle aktywne politycznie i przede wszystkim waleczne. Pochodziły z dwóch diametralnie różnych formacji politycznych. Elżbieta Dzierżak w chwili kandydowania na urząd prezydenta wchodziła w skład Rady Politycznej Ligi Polskich Rodzin jako prezes zarządu okręgowego województwa podkarpackiego (Koziełło, 2018). Kiedy została radną, miejscy samorządowcy wybrali ją na przewodniczącą rady. Poza tym silnie akcentowała swoje przywiązanie do Kościoła, co miało jej pomóc w pozyskaniu wyborców o poglądach konserwatywnych zarówno w wyborach na urząd prezydenta miasta, jak i do Rady Miasta Rzeszowa. Pragnęła postawić większy nacisk na promocję miasta, dzięki temu zachęcić inwestorów i młodych ludzi do wiązania swojej przyszłości z Rzeszowem.

Marta Niewczas, wcześniej należąca do SLD, potem do Ruchu Pali-kota, w 2014 r. zdecydowała się założyć swój własny komitet wyborczy, który we wszystkich czterech okręgach wystawił swoich kandydatów do Rady Miasta Rzeszowa. Na listach tego KWW Marty Niewczas – Aktywny Rzeszów znalazło się 49 osób, w tym 22 kobiety, co stanowiło 44,98% (Państwowa Komisja Wyborcza). Komitet nie wprowadził jednak przedstawicieli do miejskiego ratusza. Marta Niewczas nie zrezygnowała z działalności politycznej i w 2018 r. spróbowała swoich sił, startując do sejmiku podkarpackiego z listy KKW SLD Lewica Razem. Mimo że zagłosowało na nią 10 664 wyborców, to komitet nie zdobył żadnego mandatu. KKW SLD Lewica Razem otrzymał 5,85% poparcia. 25 mandatów w 33-osobowym sejmiku zdobyło Prawo i Sprawiedliwość (Państwowa Komisja Wyborcza). Działalność polityczną Marta Niewczas łączyła z pracą na uczelni i karierą sportową, którą zakończyła w 2012 r., będąc już od sześciu lat radną miejską.

Lewicową działaczkę w wyborach na urząd prezydenta w Rzeszowie w 2014 r. poparło stowarzyszenie Kongres Kobiet, które w ten sposób pragnęło zaakcentować, że włącza się aktywnie w promocję kobiet działających w lokalnej polityce. Poparcie takich organizacji przyczynia się do zwiększania świadomości społecznej w propagowaniu idei równości kobiet i mężczyzn w życiu publicznym (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 421). To właśnie dzięki Kongresowi Kobiet, który przygotował obywatelski projekt uchwały o parytetach na listach wyborczych, zainicjowano ogólnonarodową dyskusję nad większym udziałem kobiet w organach władzy publicznej i wprowadzono mechanizmy kwotowe na listach wyborczych (Niewiadomska-Cudak, 2014, s. 163–164).

Aktywność w samorządowych wyborach prezydenckich w innych miastach Polski

Udział kobiet wśród wójtów, burmistrzów i prezydentów miast jest znacznie niższy niż wśród kobiet radnych gminnych (Druciarek, Niżyńska, 2011, s. 103). Z wyborów na wybory odsetek wybranych kobiet na tych stanowiskach wzrasta, ale w minimalnym tempie. Wskaźnik feminizacji, w którym wzięto pod uwagę płeć prezydenta miasta, udział kobiet w radzie oraz płeć przewodniczącego rady, przekroczył 50% w 2014 r. tylko w siedmiu miastach na prawach powiatu. W każdym z tych miast prezydentem była kobieta. Na czele miast znalazła się Warszawa, gdzie wówczas władzę wykonawczą sprawowała Hanna Gronkiewicz-Waltz. Tam wskaźnik ten wyniósł 79%. Najmniejszy udział kobiet zanotowano w Zielonej Górze, która zajęła ostatnie miejsce wśród 66 miast na pra-

wach powiatu ze wskaźnikiem 4,8%. Rzeszów uplasował się na 62. miejscu ze wskaźnikiem 6,4% (Swianiewicz, Łukomska, 2020, s. 9).

Udział kobiet wśród ogółu kandydatów startujących na urząd prezydenta miasta w Polsce minimalnie wzrasta. W każdej elekcji wybierano prezydentów w 107 miastach. W 2002 r. kandydatki stanowiły 10,66% ogółu startujących, w 2006 r. – 12,32%, w 2010 r. – 13,19%, w 2014 r. – 14,37%, a w 2018 – 17,10% (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 417). Natomiast liczba wybranych kobiet na urząd prezydenta miasta wynosiła w 2002 r. – 2 (1,87% ogółu wybranych), w 2006 r. – 4 (3,21%), w 2010 r. – 7 (6,54%), w 2014 r. – 12 (11,21%), a w 2018 r. – 11 (10,28%). W 2002 r. w 46 miastach na 107, w których wybierano prezydentów, wśród kandydatów nie było żadnej kobiety, w 2006 r. takich miast było 47, w 2010 – 51, w 2014 – 41, a w 2018 – 43. W ostatniej elekcji najwięcej miast, w których nie wystartowała żadna kobieta, było w województwie śląskim (na 24 aż 9 bez udziału kobiet w wyborach na urząd prezydenta). Jednak to właśnie w tym województwie w ostatniej elekcji pojawiło się najwięcej kobiet – prezydentek miast. W 2010 r. w województwie podkarpackim w 6 miastach, gdzie wybierano prezydenta, wśród 29 kandydatów nie było żadnej kobiety. W szóstej elekcji podobna sytuacja miała miejsce w województwie warmińsko-mazurskim, gdzie w Elblągu, Elku, Olsztynie wystartowało w sumie 19 mężczyzn (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 201–221). W wyborach w 2002 r. na jedną kobietę ubiegającą się o stanowisko prezydenta miasta przypadało 8 mężczyzn, w 2006 r. – 7, w 2010 r. – 6, w 2014 r. – 5, w 2018 r. – 4.

Najdłużej sprawującą swój urząd jest obecnie Małgorzata Mańka-Szulik, która piastuje funkcję prezydentki w Zabrzu już od 2006 r.

W kadencji 2010–2014 najwięcej kobiet na najwyższe stanowisko w mieście wybrano w województwie łódzkim. Trzema miastami na jedenaście rządziły kobiety. Tymi miastami były: Łódź – stolica województwa, Radomsko i Zgierz. Wśród startujących 70 kandydatów było 10 kandydatek. Najwięcej było ich w Łodzi, bo trzy na 11 ogółem. W elekcji w 2014 r. w wyborze kobiet na prezydentki miast przodowało województwo śląskie. W czterech miastach na 24 gospodyniami zostały kobiety. W województwie śląskim wystartowało 139 kandydatów, w tym 24 kobiety. W ośmiu miastach tego województwa nie brała udziału w siódmej elekcji żadna kobieta. W wyniku wyborów w 2018 r. w województwie śląskim kobiety zaczęły rządzić w Jastrzębiu Zdroju – Grażyna Hetman, Piekarach Śląskich – Sława Umińska-Duraj, Rudzie Śląskiej – Grażyna Dziedzic i Zabrzu – Małgorzata Mańka-Szulik; Grażyna Hetman i Sława Umińska-Duraj rozpoczynały drugą kadencję, Grażyna Dziedzic – trzecią, a Małgorzata Mańka-Szulik – czwartą. W dwudziestu innych miastach województwa śląskiego zwyciężyli mężczyźni. Wśród

114 kandydatów pojawiło się 19 kobiet. W dziewięciu miastach tego województwa nie wystartowała żadna kobieta.

W 2018 r. zaobserwowano zmniejszoną liczbę kobiet wybranych na urząd prezydenta miasta. Dopiero po tragicznych wydarzeniach w Gdańsku do grona kobiet-prezydentek dołączyła Aleksandra Dulikiewicz, którą wybrano na tę funkcję 3 marca 2019 r.

Tabela 2. Kobiety pełniące funkcję prezydenta miasta w latach 2002–2018

Kadencja	Liczba kobiet	Nazwa miasta
2002–2006	2	Zielona Góra, Sieradz
2006–2010	4	Chełm, Warszawa, Radomsko, Zabrze
2010–2014	7	Chełm, Warszawa, Radomsko, Łódź, Zgierz, Ruda Śląska, Zabrze
2014–2018	12	Chełm, Warszawa, Bełchatów, Radomsko, Łódź, Ruda Śląska, Zabrze, Świdnica, Kędzierzyn-Koźle, Jastrzębie Zdrój, Piekary Śląskie, Ostrów Wielkopolski
2018–2023	11	Bełchatów, Łódź, Ruda Śląska, Zabrze, Świdnica, Kędzierzyn-Koźle, Jastrzębie Zdrój, Piekary Śląskie, Ostrów Wielkopolski, Kołobrzeg, Słupsk

Źródło: obliczenia własne na podstawie pkw.gov.pl

Znikomy udział kobiet we władzy wykonawczej polskich miast tłumaczy się ograniczoną rotacją na tym stanowisku, stereotypowym przekonaniem, że kobiety nie mają kwalifikacji do rządzenia miastem, trudnościami związanymi z pozyskaniem funduszy na kampanię oraz niechęcią partii politycznych do promowania kobiet (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 343–419). Poza tym stereotypowe postrzeganie ról kobiet w społeczeństwie nie pomaga podjąć decyzji o starcie w wyborach i angażowaniu się w politykę.

Do tego istotną rolę odgrywa religia katolicka. Badania międzykulturowe dowodzą, że większą aktywność polityczną przejawiają kobiety w krajach protestanckich niż katolickich (Siaroff, 2000, s. 199).

Zakończenie

Z danych opublikowanych przez Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego dotyczących religijności Polaków w roku 2016 wynika, że najbardziej religijnym województwem pozostaje województwo podkarpackie (*Podkarpacie, w tym...*, 2018). Silne przywiązanie do Kościoła i patriarchalny model rodziny nie sprzyjały zachęcaniu kobiet do aktywności politycznej i zawodowej. Powoduje to mniejsze zaangażowanie się kobiet w działalność publiczną i zawodową.

W województwie podkarpackim można było zaobserwować, że rywalizację o urząd prezydenta miasta nie tylko w Rzeszowie, ale we wszystkich sześciu miastach, w których wybierano prezydentów, toczyli głównie mężczyźni (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 100–102). W 2010 r. podkarpackie okazało się regionem, gdzie w sześciu aglomeracjach nie wystartowała żadna kobieta, a kandydatami na urząd prezydenta miasta byli sami panowie (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 418). Przewaga tradycyjnych wartości dotyczących postrzegania roli kobiety w przestrzeni publicznej spowodowała, że mieszkańcy chętniej głosowali na mężczyzn, którzy w ostateczności wygrywali wybory. Nie mieli dużego wyboru, skoro brakowało kobiet wśród kandydatów. Niepokojącym zjawiskiem jest zaobserwowane w ciągu ostatnich lat przesunięcie przekonań społecznych w kierunku konserwatywnym, akcentującym – „wobec mężczyzn – rolę społeczną i obywatelską kobiet, ich odmienne preferencje, zainteresowania i zdolności” (Kwiatkowska, 2018).

W pierwszych bezpośrednich wyborach na urząd prezydenta w miastach na Podkarpaciu rywalizacji z 41 mężczyznami podjęły się zaledwie dwie kobiety (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 124). Obie startowały z Ligi Polskich Rodzin. Zaskakujący może być fakt, że partia wywodząca się z ugrupowań o orientacji narodowo-katolickiej postawiła właśnie na nie. Przyczyną wystawienia przez LPR kobiet w elekcji w 2002 r. mógł być brak zainteresowania startem ze strony panów, który można wiązać z niepewną wygraną (Niewiadomska-Cudak, 2020, s. 102). Cztery lata później kandydat tej formacji zdobył w Rzeszowie wyjątkowo mało głosów w stosunku do wyniku, który uzyskała Elżbieta Dzierżak w 2002 r. Otrzymała ona 4021, a Andrzej Ryłski w 2006 r. – 1109 głosów (Państwowa Komisja Wyborcza).

Należy więc odpowiedzieć twierdząco na postawione na wstępie pytanie. Na Podkarpaciu silny wpływ Kościoła oddziałuje na postrzeganie roli kobiety w społeczeństwie. Przekłada się to na podjęcie decyzji o starcie w wyborach na najwyższy urząd w mieście. Dlatego hipoteza badawcza postawiona na wstępie w pełni została potwierdzona. Na udział ko-

biet w wyborach na urząd prezydenta miasta Rzeszowa ma również wpływ otoczenie polityczne, które niechętnie wystawia kobiety do rywalizacji o najwyższą władzę w mieście.

Wśród czynników społecznych należy wymienić wysoki wskaźnik bezrobocia wśród kobiet, a jednocześnie niższy niż dla mężczyzn współczynnik aktywności zawodowej i wskaźnik zatrudnienia, który nie sprzyja angażowaniu się w działalność publiczną (*Sytuacja kobiet na podkarpackim rynku pracy*, (2014). Te niekorzystne tendencje jednak z każdym rokiem się zmieniały. Stopa bezrobocia w Rzeszowie sukcesywnie spadała i na 31 grudnia 2018 r. wynosiła 4,8%, co oznaczało, że na 1000 mieszkańców pracowało 481 osób. 49,5% wszystkich pracujących ogółem stanowiły kobiety, a 50,5% mężczyźni (*Rzeszów w liczbach*, 2020). Z powodu sytuacji związanej z pandemią w sierpniu 2020 r. stopa bezrobocia wyniosła jednak 5,7% (Urząd Statystyczny w Rzeszowie, 2020), co niekorzystnie odbiło się na rynku pracy i położeniu zawodowym kobiet.

Mechanizmy instytucjonalne w postaci wprowadzenia kwot wyborczych były zachętą dla kobiet do startu w wyborach samorządowych do rady miasta, co przejawiało się w ich większym zaangażowaniu. Nie przełożyło się to jednak na mandaty, czego wynikiem jest sposób rozmieszczania kobiet na listach wyborczych. Więcej miejsc biorących przypadła nadal mężczyznom, a wyborcy chętniej głosują na liderów list (Niewiadomska-Cudak, 2017, s. 119).

Czynniki kulturowe (stereotypy i zróżnicowane oczekiwania wobec kobiet i mężczyzn), społeczne wynikające z braku znajomości problematyki równości szans kobiet i mężczyzn na rynku pracy, a także instytucjonalne (mechanizmy działające w formacjach politycznych, które hamują szanse kobiet na wybór) wpływają na niski udział w wyborach.

Znikomy udział kobiet angażujących się w rywalizację wyborczą z mężczyznami o najwyższy urząd w mieście można tłumaczyć obawą konfrontacji z urzędującym prezydentem Rzeszowa. Tadeusz Ferenc wygrał już pięć razy, cztery razy w pierwszej turze. Kandydaci zdawali sobie sprawę, że ma on zdecydowaną przewagę w walce o reelekcję. Poza tym zniechęcała ich możliwość uzyskania kompromitującego wyniku. Zgodnie z nowymi przepisami Tadeusz Ferenc będzie mógł ubiegać się o reelekcję jeszcze tylko w 2023 r. Być może po zakończeniu jego prezydentury więcej kobiet odważy się startować. Ważna jest tu także postawa partii politycznych, które mogą postawić na kobiety.

Zdefiniowanie barier w kandydowaniu kobiet w systemie większościowym pomoże wskazać skuteczne metody walki z nimi. Kampanie wyborcze są kosztowne i same kandydatki tego ciężaru nie udźwigną. Gdyby finansowanie partii politycznych z pieniędzy publicznych uzależ-

nić od spełnienia określonych kryteriów równości płci, wówczas chętniej promowane byłyby kobiety. Panie ciągle muszą udowadniać, że potrafią radzić sobie w przestrzeni publicznej, a podczas rywalizacji wyborczej z wielką determinacją walczyć o każdy głos wyborców.

Bibliografia

- BIP *Władze miasta, Rada Miasta Rzeszów*. Pobrane 20 września 2020 z <http://s.bip.erzeszow.pl/wladze-miasta/rada-miasta-rzeszowa/kadencje-rady-miasta-rzeszowa-od-i-do-vii/iv-kadencja-rady-miasta/sklad-rady-miasta-iv-kadencji>
- Budrowska, B. (2004). *Szklany sufit, czyli co blokuje kariery kobiet*, Kultura i Historia (6). Pobrane z <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/158>.
- Chodubski, A. (2008). *Wstęp do badań politologicznych*. Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Druciarek, M., Niżyńska A. (2011). *Wybory samorządowe w 2010 roku z perspektywy kobiet. Sytuacja kandydatek i samorządowców zasiadających w organach władzy lokalnej*. W: M. Jeziński, W. Peszyński, A. Seklecka (red.), *Wybory 2010 Polska i Świat* (s. 90–109). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Elżbieta Dzierżak. (2006). Pobrane z <https://wyborcza.pl/1,76842,3652853.html>.
- Fuszara, M. (2010). *Kobiety w polskim okresie transformacji*. W: M. Frąckowiak-Sochańska, S. Królikowska (red.), *Kobiety w polskiej transformacji 1989–2009. Podsumowanie, interpretacja, prognozy* (s. 19–42). Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Fuszara, M. (2011). *Kobiety w samorządach lokalnych*. Warszawa: Wydawnictwo Instytut Spraw Publicznych.
- Fuszara, M. (2013). *Kobiety, wybory, polityka*. Warszawa: Wydawnictwo Instytut Spraw Publicznych.
- Gubernat B. (2013). *Marta Niewczas odwołana z funkcji wiceprzewodniczącej Rady Miasta Rzeszowa*. Pobrane z <https://nowiny24.pl/marta-niewczas-odwolana-z-funkcji-wiceprzewodniczacej-rady-miasta-rzeszowa/ar/6190251>.
- Kandydat też człowiek (2002). Pobrane z <https://wyborcza.pl/1,76842,1063179.html> 13.10.2002.
- Kołomycew, A., Pięta-Szawara, A. (2017), *Aktywność społeczna i partycypacja publiczna kobiet w województwie podkarpackim*. W: A. Kołomycew, A. Pięta-Szawara (red.), *Obszary aktywności kobiet. Wybrane aspekty filozoficzne, społeczne i polityczne* (s. 161–185). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Koziełło T. (2018). *Elita polityczna Ligi Polskich Rodzin (2001–2007)*. Pobrane z <http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ojs-issn-2353-9747-year-2015-volume-15-article-5446/c/5446-3561.pdf>.
- Kwiatkowska A. (2018). *Kobiety w wyborach a mechanizmy antydyskryminacyjne – stan aktualny i prognozy na przyszłość, Raport z badania „Bierne prawa wyborcze kobiet”*. Pobrane z https://www.researchgate.net/publication/333203911_Kobiety_w_wyborach_a_mechanizmy_antydyskryminacyjne_-_stan_aktualny_i_prognozy_na_przyszlosc.
- Kwiatkowski J. (2014). *Marta Niewczas walczy o Ratusz. Pierwsza kobieta-prezydent?* Pobrane z https://www.biznesistyl.pl/biznes/polityka-i-biznes/2389_marta-niewczas-walczy-o-ratusz.-pierwsza-kobieta-prezydent.html.

- Marta Niewczas, *blog* (2015). Pobrane z <http://niewczas.com/blog/2015/01/24/koniec>
- Marta Niewczas *będzie walczyć o fotel prezydenta Rzeszowa*. (2014). Pobrane z <https://www.portalsamorzadowy.pl/polityka-i-spoleczenstwo/marta-niewczas-bedzie-walczyz-o-fotel-prezydenta-rzeszowa,62962.html>.
- Marta Niewczas *złotą medalistką Mistrzostw Świata*. (2012). Pobrane z https://info24.rzeszow.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=402:marta-niewczas-zot-medalistk-mistrzostw-wiata&catid=32&Itemid=682.
- Niewiadomska-Cudak, M. (2014). *Reprezentacja wyborcza kobiet po wejściu Polski do Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Vizja Press&IT.
- Niewiadomska-Cudak, M. (2017). *Skutki wprowadzenia zapisów kwotowych na zwiększenie udziału kobiet w Radzie Miejskiej w Łodzi w wyborach w 2014 roku*. W: A. Kołomycew, A. Pięta-Szawara (red.), *Obszary aktywności kobiet. Wybrane aspekty filozoficzne, społeczne i polityczne* (s. 110–122). Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego.
- Niewiadomska-Cudak, M. (2020). *Kobiety w samorządowych wyborach prezydenckich w Polsce w latach 2002–2018*, Warszawa: Wydawnictwo Akademii Ekonomiczno-Humanistycznej.
- Nijander-Dudzińska, A. (2008). *Rola lidera miejskiego w kształtowaniu samorządowej areny wyborczej Rzeszowa w 2006 r.* W: A. Wólek (red.), *Władza i polityka lokalna. Polskie wybory samorządowe 2006* (s. 83–99). Kraków–Nowy Sącz: Wydawnictwo Dante.
- Nowela Kodeksu wyborczego już obowiązuje. (2018). Pobrane z <https://www.gazeta.prawna.pl/artykuly/1101266,noewlizacja-koneksu-wyborczego-weszla-w-zycie-dwukadencyjnosc-nowa-definicja-x.html>.
- Oficjalna kandydatka LPR na prezydenta Rzeszowa. (2020). Pobrane z <https://rzeszow.wyborcza.pl/rzeszow/1,34962,986041.html>.
- Państwowa Komisja Wyborcza. Pobrane 20 września 2020 z <https://pkw.gov.pl>.
- Podkarpacie, w tym Przemyśl, wciąż najbardziej religijne. (2018). Pobrane z <https://www.portalprzemyski.pl/podkarpacie-w-tym-przemysl-wciaz-najbardziej-religijne/>.
- Puacz-Olszewska, J. (2012). *Wybory na prezydenta Rzeszowa w 2010 roku*. W: Ł. Tomczak (red.), *Prezydenci miast. Analiza rywalizacji w wyborach samorządowych* (s. 101–117). Wrocław: Wydawnictwo Marina.
- Raciborski, J. (1997). *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989–1995*, Warszawa: Wydawnictwo Scholar.
- Rzeszów bliski 200 tysięcy mieszkańców. Przyrost ludności jeden z najwyższych w Polsce. (2019). Pobrane z <https://rzeszow.naszemiasto.pl/rzeszow-bliski-200-tysiecy-mieszkancow-przyrost-ludnosci/ar/c3-7664871>.
- Rzeszów w liczbach. Pobrane 21 września 2020, <https://www.polskawliczbach.pl/Rzeszow#rynek-pracy>.
- Rzeszów w sieci. Pobrane 21 września 2020, <http://www.forum.rzeszow.pl/archiwum/895-dzierzak-elzbieta-radna-miasta-rzeszowa.html>.
- Siaroff, A. (2000). *Women's Representation in Legislatures and Cabinets in Industrial Democracies*, *International Political Science Review*, 21(2), 197–215. DOI: 10.1177/019251210002100205
- Swianiewicz P., Łukomska J. *Kobiety w samorządzie. Ranking najbardziej sfeminizowanych samorządów*. Pobrane 20 września 2020 z https://wspolnota.org.pl/fileadmin/news/RAN_KINGI/2017/Ranking_kobiety_w_samorzadzcie_nowe.pdf,
- Sytuacja kobiet na podkarpackim rynku pracy. (2014). Pobrane z https://wuprzeszow.praca.gov.pl/documents/60111/1334374/Sytuacja_kobiet_podkarp_rynek_%20pra

- cy .pdf/fae403b3-5f58-47dd-af71-6f59b8f2cda8?t=1427114096000 Władze miasta, <http://s.bip.erzeszow.pl/wladze-miasta/rada-miasta-rzeszowa/kadencje-rady-miasta-rzeszowa-od-i-do-vii/iv-kadencja-rady-miasta/sklad-rady-miasta-iv-kadencji>.
- Żukowski, A. (2011). *Partycypacja wyborcza kobiet – wyzwania i dylematy*. Toruń: Wydawnictwo Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Centrum Studiów Wyborczych.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483).
- Urząd Statystyczny w Rzeszowie. Pobrane 21 września 2020 z <https://rzeszow.stat.gov.pl>
- Ustawa z 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jedn. Dz. U. z 2019 r. poz. 506).
- Ustawa z 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta (tekst jedn. Dz.U. z 2010 r. Nr 176, poz 1191).
- Ustawa z 5 stycznia 2010 - Kodeks wyborczy (tekst jedn. Dz.U. z 2019 r. poz. 684).
- Ustawa z 11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz. U. z 2018 r. poz.130).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 21 sierpnia 2002 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic w m.st. Warszawie oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. z 2002 r. poz.1125).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 11 września 2006 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz. U. z 2006 r. nr 162, poz. 1149).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 17 września 2010 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, Rady m.st. Warszawy i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. 2010 r. poz. 1151).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20 sierpnia 2014 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz.U. z 2014 r. poz. 1134).
- Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 13 sierpnia 2018 r. w sprawie zarządzenia wyborów do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz wyborów wójtów, burmistrzów i prezydentów miast (Dz. U. 2018 r. poz. 156).